Орталық Азиядағы дәстүрлі өркениеттерді зерделеудің
республикалық ғылыми-зерттеу орталығы

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ КӨШПЕЛІЛЕРІ ӨРКЕНИЕТІНІҢ ТАРИХЫ

Орталық Азия көшпелілерінің дәстүрлі өркениетінің өркендеуі және күйреуі

IV ТОМ

Алматы 2016

ӘОЖ 94 (5) (0353)
КБЖ 63.3 (54)
О-72

Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті тарих, археология және этнология факультетінің Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған (Хаттама №2, 22.09.2016)

Жұмыс «Тарих халық толқынында» мемлекеттік бағдарламасы негізінде Орталық Азияның дәстүрлі өркениеті ғылыми-қолданбалы зерттеу жобасының қаражаты есебінен шығарылды

Пікір жазғандар:
тарих ғылымдарының докторы, профессор **М.Ж. Абдиров**
тарих ғылымдарының докторы, профессор **А.Б. Қалыш**

Редакциялық алқа
Т. Омарбеков *(жауапты ред.)*, Г. Хабижанова, Б. Кәрібаев,
Г. Сұлтанғалиева, Б. Сайлан, М. Ноғайбаева

О-72 **Орталық** Азия көшпелілері өркениетінің тарихы. 4-т. Орталық Азия көшпелілерінің дәстүрлі өркениетінің өркендеуі және күйреуі: монография / жауапты ред., Т. Омарбеков. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 403 б.
ISBN 978-301-04-1599-7 (ортақ)
4-том. – 2016. – 403 б.
ISBN 978-301-04-2507-1 (4 том)

Монографияның 4 томында Орталық Азия және қазақ жеріндегі адам мен табиғат арасындағы байланыс, табиғатты пайдалану қарекеттері, қазақтар және түркі халықтарының мифологиялық дүниетанымы, байырғы тайпалардың аңшылық әдістері, қазақтардың тіршілік қамы жүйесіндегі маңызды фактордың бірі судың адам өмірінде алатын орны, қазақ халқының құдық қазу, шығар орнатудың дәстүрлі технологиясын меңгеру ісіндегі тәжірибесі, көшпелі және отырықшы халықтарының арасындағы этномәдени байланыстар, мәдени ықпалдастық, дәстүрлі қазақ қоғамындағы дәстүрлі шаруашылықтың ырғағы мәселелері көрініс тапқан. Сондай-ақ кеңестік күштеу саясаты салдарының әлеуметтік-демографиялық аспектілері, кеңестік биліктің ауқатты шаруалар және жекешелер қожалықтарын күйретуі, қазақ даласындағы ұлттық территориялық межелеу процесінің құқықтық нормалары және жергілікті саяси элита қызметі, ашаршылықтың қазақ халқына алып келген зардаптары мен қасіреті мәселелері мұрағаттық деректерге сүйеніп жазылған, тарихнамалық талдаулар мен авторлық көзқарастар берілген.

ӘОЖ 94 (5) (0353)
КБЖ 63.3 (54)

ISBN 978-301-04-1599-7 (ортақ)
ISBN 978-301-04-2507-1 (4 том)

© Орталық Азиядағы дәстүрлі өркениеттерді зерделеудің республикалық ғылыми-зерттеу орталығы, 2016

Мазмұны

І. КӨШПЕЛІ ТҮРКІЛЕР ДҮНИЕТАНЫМЫ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТАБИҒАТ ПЕН ҚОҒАМНЫҢ БАЙЛАНЫС ӘЛЕМІ 3

1.1 Ежелгі түркілер ділінің өзекті мәселелері, көшпелі қоғамдардың циклдық дамуындағы рухани дағдарыстар (мәдени-антропологиялық зерттеу) (*Нұртазина Н.Д.*) 3

1.2 Түркітілдес халықтардың мифологиясындағы әйел бейнесі *(Хабижанова Г.Б)* 19

1.3 Алтай тұрғындарының дәстүрлі дүниетанымындағы ағаш культі *(Тадышева Н.О.)* 25

1.4 Қазақтардың тіршілік қамы жүйесіндегі су шығару және көтеру ісіне қатысты халықтық білімдер *(Картаева Т.Е.)* 36

1.5 Түркі тайпалары мекен еткен территорияның табиғи ландшафты (VI-X гг.) (*Искакова Г.З.*) 67

1.6 Үстірт шоқысындағы аңшы тұзақтары (*Оливье Барж, Жак-Эли Брошье, Жан-Марк Деом, Ренато Сала, Аркадий Караханян, Ара Авагян, Константин Плахов*) 78

ІІ. КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ОТЫРЫҚШЫ ТАЙПАЛАРДЫҢ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ЫҚПАЛДАСТЫҚ 121

2.1 Көшпелі және отырықшы мәдениеттердің өзара байланыстары тарихнамасы *(Ноғайбаева М.С.)* 121

2.2 Еуразияның көшпелі империялары: тарихи тұжырымдар және көзқарастар *(Майданалі З.)* 147

2.3 Көшпелілер тұрмысындағы ислам (қазақ қоғамы мысалында) *(Нұртазина Н.)* 147

III. РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ XVIII-XIX ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫНА ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫН ЗЕРТТЕУДЕГІ ЖАҢА ҰСТАНЫМДАР 197

3.1 Көшпелі халықтарға қатысты Ресей саясатын зерттеудегі қазіргі ұстанымдар *(Әбділдабекова А.М.)* 197
3.2 XIX–XX ғасыр басындағы Ресей империясының көшпелі халықтарының ғылыми зерттелуі хақынан (Үдербаева С.К.) 208
3.3 XVIII-XIX ғғ. көшпелі халықтардың жерді пайдалануы және жер мәселесі: Ресей империясының саясаты *(Сұлтанғалиева Г.С.)* 216
3.4 Ресей империясының Сыртқы саясаты мұрағаты құжаттарындағы Ресей империясының (XVIII ғ.) көшпенділерге қатысты саясаты: деректердің типтік және түрлік сипаттамасы *(Күндакбаева Ж.Б.)* 224

IV. КЕҢЕСТІК ТОТАЛИТАРЛЫҚ БИЛІК РЕФОРМАЛАРЫНЫҢ САЛДАРЫ: ДӘСТҮРЛІ ШАРУАШЫЛЫҚТЫҢ КҮЙРЕУІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚАСІРЕТІ 261

4.1 Дәстүрлі шаруашылық ырғағы: өткені және бүгінгі күнгі сипаты (түйе шаруашылығы мысалында) *(Картаева Т.Е)* 261
4.2 Кеңестік күштеу саясаты салдарының әлеуметтік-демографиялық аспектілері *(Уразбаева А.М.)* 284
4.3 Кеңестік тоталитарлық биліктің Қазақстанда қазақтардың көшпелі және жартылай көшпелі қожалықтарын жоюға бағытталған шаралары *(Қаражан Қ.С.)* 295
4.4 1920-1930 жж. большевиктердің қазақ қоғамындағы дәстүрлі гендерлік тәртіпті құрту үдерісіндегі әдістері мен мақсаттары *(Күндақбаева Ж.Б.)* 311
4.5 Кеңестік тоталитарлық жүйенің қазақ даласындағы ұлттық территориялық межелеу процесінің құқықтық нормалары және жергілікті саяси элита қызметі *(Хасанаева Л.М.)* 328
4.6 Кеңестік шаруашылықты-саяси науқандарда ауқатты шаруалар және жекешелер қожалықтарын күйрету *(Қозбақова Ф.А.)* 350
4.7 XX ғасыр басындағы қазақ көшпелілерінің қасіреті *(Омарбеков Т.О)* 371

Қорытынды 398